

ELITELE FINANCIAR-BANCARE ROMÂNEȘTI DIN TRANSILVANIA. (1895-1918). CONSIDERAȚII TEORETICO-METODOLOGICE ȘI EVALUĂRI STATISTICE*

Iosif Marin Balog**

Abstract. *This article discusses some aspects of Transylvania's financial and banking elite in the late nineteenth and early twentieth Century. The first part focuses on some general aspects regarding the features of the Romanian financial and banking system in Transylvania, the stages of bank formation, their share in the banking system of the Austro-Hungarian Monarchy. The author then analyzes some aspects of the financial-banking elites, their composition and specificity, the sources of recruitment. The case study refers to a sample of 16 banks considered to be representative of the Romanian banking system in Transylvania. The main governing structures of the banks are compared: the Steering Board and the Supervisory Committees.*

Keywords: *banking history, banking system, elite, Transylvania, history of elites.*

Introducere

Spre deosebire de Europa Occidentală unde sistemul financiar-bancar a apărut și evoluat în cadrele create de cerințele economiei de piață, fiind produsul evoluțiilor economice și cerințelor pieței, în zonele central și est-europene, specificitățile regionale și-au pus amprenta asupra constituirii și funcționării sistemului bancar într-un sistem economic și social care a evoluat într-o anumită măsură pe coordonate diferite.

Pe lângă evidentul decalaj temporal față de spațiul vest-european, se cuvine observat și faptul că în spațiul Monarhiei Dunărene, caracterizat de nivele economice diferite, de specificități etnice și culturale adesea concurențiale și antagonice, sistemul de credit la rândul lui a fost nevoit să evolueze în aceste cadre.

Încă din primele faze ale creării sistemului financiar-bancar s-au conturat piețe bancare regionale care gravitau în jurul unui centru propriu, cu o arie de influență mai mare sau mai mică, în funcție în primul rând, de nivelul modernizării economice

* This study was supported by CNCS-UEFISCDI, within the framework of the project PN-II-RU-TE-2014-4-026, Collective actors in modern age Transylvania (1850-1918). Romanian elite groups in historical perspective, director: Lector Dr. Vlad Popovici.

** Cercetător științific II, dr, Institutul de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca al Academiei Române; e-mail: iosif_balog@yahoo.de.

și de existența resurselor de capital. Mai mult decât atât, în condițiile divergențelor de ordin național-politic între diversele etnii, se creează și la acest nivel financiar-bancar un soi de separatism mai mult sau mai puțin concurențial, fiecare națiune căutând să-și creeze propriul sistem bancar, atâta vreme cât împlinirea proiectelor economice, politice și culturale proprii nu erau posibile fără surse de capital și câtă vreme statul aloca aceste resurse după criterii adesea discriminatorii.

În acest mod, națiunile nemaghiare din regiunile răsăritene ale Monarhiei au căutat să contrabalanseze proiectele centralist-uniformizatoare ale maghiarilor prin mobilizare la nivel local, inclusiv prin organizarea și susținerea unor bănci ale căror capital, adesea modest, provenea în mare parte din resursele financiare ale unor mari proprietari pe care-i găsim cu aporturi financiare importante la întemeierea a numeroase institute bancare; la acestea se adăugau resurse financiare ale proprietarilor mijlocii și țăranilor înstăriți, uneori ale comercianților locali care dispuneau de anumite capitaluri și aportul financiar al unor intelectuali locali din așa-zisa elită minoră a satelor (avocați, medici, preoți, învățători). Și în cazul românilor, nevoia constituirii unui sistem bancar propriu a fost argumentată deopotrivă cu motivații de ordin economic, dar și național-politic. Din această perspectivă, băncile au fost gândite ca demersuri capabile să asigure în primul rând, resursele pentru activități economice, să evite dependența în creditare față de instituțiile financiar-bancare ale națiunilor concurente și pe cât posibil, să evite imixtiunea prea puternică a instituțiilor statului în propriile proiecte culturale, politice și școlare încercându-se finanțarea lor din resurse proprii.

Repere privind înființarea și evoluția sistemului bancar românesc în Transilvania

Apărute cu un decalaj de câteva decenii față de băncile săsești și maghiare, băncile românești au reușit într-o măsură semnificativă să recupereze aceste decalaje printr-o exemplară mobilizare instituțională și a resurselor de capital. Astfel, o analiză a evoluției numerice a băncilor românești din Transilvania relevă faptul că bazele sistemului financiar-bancar românesc din Transilvania au fost extinse în perioada 1885-1890, însă adevărata perioadă de expansiune se realizează abia după anul 1900.

Pe de altă parte, trebuie subliniat faptul că deși erau relativ numeroase, în general, cu excepția câtorva bănci mai mari, care erau în măsură să susțină crearea și funcționarea de agenții și filiale în diferite localități, aria de acoperire a băncilor românești era destul de redusă, la nivelul a câtorva zeci de kilometri în jurul localității unde își avea sediul. În al doilea rând, procesul de constituire a băncilor a fost determinat de disponibilitățile locale de capital. Or, acestea se regăseau în primul rând în orașele mai mari, unde dealtfel se și constituie primele și cele mai importante bănci românești (Sibiu, Arad, Timișoara, Oradea, Cluj). Într-o fază ulterioară se constituie acele bănci cu putere financiară mai redusă în micile orașe și centre rurale

unde disponibilitățile de capital erau limitate și unde, pentru asigurarea capitalului necesar înființării băncilor s-a urmărit atragerea chiar și a celor mai mărunți potențiali acționari cu economiile lor. De multe ori, aceste mici bănci erau la rândul lor creditate prin reescont pentru a-și asigura lichiditățile, de către marile bănci comerciale din Monarhie sau de către Banca Națională Austro-Ungară. Desigur, nu trebuie omis faptul că o parte din clientela românească era deja arondată băncilor cu capital străin sau celor locale maghiare și săsești care erau deja consolidate, cu tradiție și, ceea ce este mai important, prezentau deja un ridicat grad de încredere. La un al treilea nivel se situau casele de păstrare, cele mai multe constituite pe sistem cooperatist (Schultze Delitsch sau Reiffeisen) care, pe lângă rolul de a atrage spre fructificare economiile locale, acordau credite pe termen scurt pentru o clientelă locală, în general cu nevoi modeste de capital. O caracteristică specifică a sistemului financiar-bancar românesc din Transilvania este faptul că, deși prezentau o semnificativă densitate geografică, băncile funcționau mai degrabă într-o rețea și nu neapărat într-un sistem concurențial clasic în care rezistă doar cel mai puternic pe seama celui mai slab. În plus, seriozitatea, prudența și responsabilitatea structurilor de conducere, supraveghere și control a asigurat stabilitate băncilor românești, încât în întreaga perioadă 1872-1914 din cele 168 de instituții bancare românești, nu au falimentat decât 5-6. Trebuie adăugate la aceste specificități și relația aparte dintre bancă și client care s-a conturat în această perioadă și care depășea cadrele unei relații clasice pe care o înțelegem azi. În acest sens, trebuie detaliate câteva aspecte: misiunea băncilor era definită, pe lângă cea de asigurare a creditării populației românești din Transilvania și prin cea a asumării unei meniri în sensul educării poporului în vederea îmbunătățirii stării sale materiale și culturale prin promovarea utilității economisirii și fructificării prin dobânzi a resurselor bănești, dar și prin utilizarea rațională a creditelor; sunt deziderate formulate explicit de către fondatorii băncilor românești și consemnate inclusiv în statute¹. Pe de altă parte o importantă misiune cultural-filantropică a băncilor s-a încercat a fi transpusă în realitate prin atribuirea în acest scop a unei anumite cote din profitul net realizat (de regulă 5%).

Deși o ilustrare statistică asupra cronologiei și ritmului înființării băncilor românești ar releva o creștere numerică spectaculoasă, în realitate, dacă raportăm ponderea acestor bănci la numărul total al instituțiilor financiar-bancare din Ungaria în jurul anului 1910, constatăm că ele nu reprezentau mai mult de 3% din total². În privința capitalului lor social însumat, tot în această perioadă, băncile românești dețineau o pondere de 2% din total, adică în cifre absolute suma de 20 776 840 coroane³. Așadar, o pondere marginală, dacă ne gândim că în această perioadă

¹ Vezi numeroasele articole publicate pe această temă în *Revista Economică*, Sibiu, 1907, nr. 3, p. 22; Idem, nr. 49, p. 435; Idem, nr. 52, 1911 p. 490;

² Lucian Dronca, *Băncile românești din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918)*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 81.

³ Datele au fost calculate după *Anuarul Băncilor române*, anul XI, 1910, Sibiu 1911.

sistemul bancar din partea ungară a imperiului însuma un capital social de 1,4 miliarde de coroane⁴. Cu toate acestea, mai corect este dacă apreciem locul și ponderea băncilor românești din Transilvania în contextul specific provinciei, al cadrelor socio-economice în care acestea au fost create și și-au desfășurat activitatea. În primul rând, privite exclusiv la scara sistemului bancar românesc, pot fi considerate bănci mari cele care înregistrau la întemeiere un capital social de cel puțin 50.000 fl. A doua categorie de bănci era reprezentată de cele cu un capital inițial de fondare cuprins între 20-50.000 fl., în vreme ce băncile cu un capital social sub 20.000 fl. erau considerate bănci mici și foarte mici cu o putere financiară limitată, de cele mai multe ori susținute cu capitalul necesar prin reescont la băncile mai mari.

Un clasament al primelor 16 bănci românești mari înființate între 1872-1910 care vor domina de altfel în întreaga perioadă studiată piața financiară a românilor din Transilvania, relevă faptul că ele au pornit cu capitaluri relativ modeste atrase sub formă de acțiuni subscrise de cumpărători provenind din diferite categorii sociale, însă în câteva decenii toate au reușit să-și majoreze capitalul social prin emitere de noi acțiuni, pe fondul unor bilanțuri pozitive și a creșterii constante a activelor.

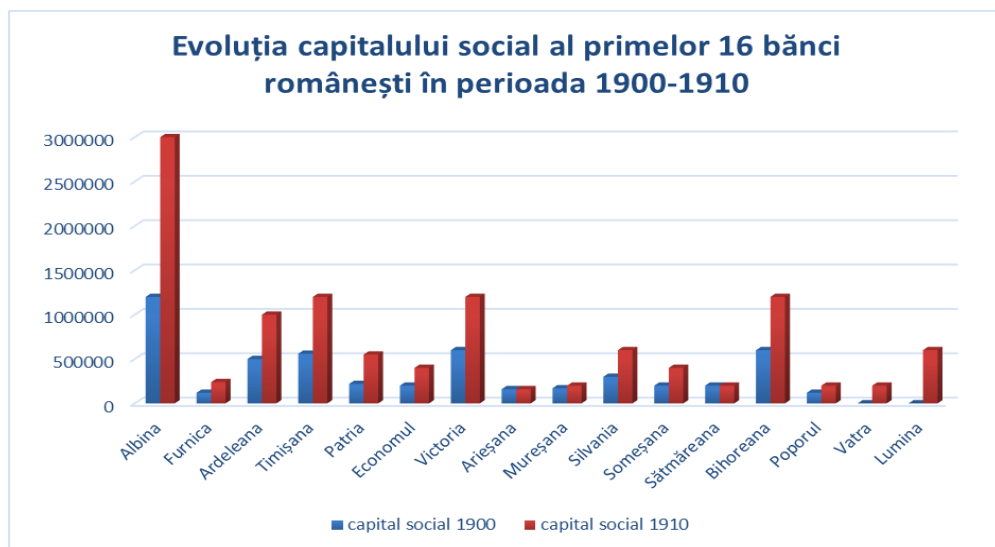
	Numele băncii	Sediul central	Anul fondării	Capital social inițial	Capital social la 1900 în coroane (K)	Capital social la 1910 în coroane (K)
1.	Albina	Sibiu	1872	300.000 fl. (600.000 K)	1200000	3000000
2.	Furnica	Făgăraș	1883	60.000 fl. (120.000 K)	120000	240000
3.	Ardeleana	Orăștie	1885	50.000 fl. (100.000 K)	500000	1000000
4.	Timișana	Timișoara	1885	50.000 fl. (100.000 K)	560000	1200000
5.	Patria	Blaj	1886	55.000 fl. (110.000 K)	220000	550000
6.	Economul	Cluj	1886	50.000 fl. (100.000 K)	200000	400000
7.	Victoria	Arad	1887	100.000 fl. (200.000 K)	600000	1200000
8.	Arieșana	Turda	1887	50.000 fl. (100.000 K)	160000	160000
9.	Mureșana	Reghin	1887	60.000 fl. (120.000 K)	170000	200000
10.	Silvania	Șimleu	1888	75.000 fl. (150.000 K)	300000	600000
11.	Someșana	Dej	1890	50.000 fl. (100.000 K)	200000	400000

⁴ Datele au fost calculate după *Magyar Kompass 1910, XVIII Évfolyam, II. Rész*, Budapest, 1911.

12.	Sătmăreana	Seini	1891	100.000 fl. (200.000 K)	200000	200000
13.	Sălăjana	Jibou	1897	90.000 fl. (180.000 K)	1800000	200000
13.	Bihoreana	Oradea	1897	200.000 fl. (400.000 K)	600000	1200000
14.	Poporul	Lugoj	1900	60.000fl. (120.000 K)	120000	200000
15.	Vatra	Cluj	1907	100.000 fl. 200.000 K	---	200000
16.	Lumina	Sibiu	1909	300.000 fl. 600.000 K	--	600000
				1.660.000 fl. (3.320.000 K)	5.150.0000 K	11.350.000 K

Sursa: datele privind capitalul inițial, la fondare au fost preluate după Lucian Dronca, *Băncile românești din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar (1867-1918)*, Cluj, Presa Universitară Clujeană, 2003, p. 65-164; pentru situația capitalului social la 1910 datele au fost preluate după *Anuarul Băncilor Române*, anul XIII, 1912, Sibiu, 1911.

Spre exemplu, Banca Albina a reușit în 38 de ani să-și majoreze capitalul social cu 500%, Banca Victoria cu 600% etc. Astfel, capitalul social însumat al celor 16 bănci amintite la 1910 reprezenta 55, 59% din capitalul celor 168 de bănci românești existente în Transilvania la momentul respectiv⁵.

⁵ Datele au fost calculate după bilanțul total al băncilor române pe 1908 publicat în *Anuarul Băncilor române*, Anul XI, 1910, Sibiu 1909, p. 148.

Elitele financiar-bancare românești

Reconstituirea structurii elitelor financiar-bancare românești presupune în primul rând analiza scopului și motivației pentru care această elită care a venit eminentamente dinspre alte paliere și structuri socio-profesionale, s-a implicat și în domeniul financiar-bancar. În primul rând trebuie constatat faptul că apariția mai târzie a băncilor românești, în lipsa unui proces de modernizare mai alert care să îngăduie necesarele acumulări de capital a condiționat și a determinat caracteristicile grupului elitar bancar românesc care s-a constituit mai ales cu aportul membrilor grupurilor elitare deja existente.

Selecția s-a realizat în funcție de resursele economico-financiare de care cei implicați dispuneau, în procesul de constituire a băncilor și a structurilor de conducere ale acestora fiind angrenați reprezentanți din categorii socio-profesionale extrem de diferite: mari proprietari funciari români, care deși foarte puțini sub aspect numeric, se vor remarca drept factori decisivi în înființarea de bănci prin subscrierea unor pachete de acțiuni concomitent la mai multe instituții bancare; lor li se adăugau proprietarii mijlocii (50-100 jug.), intelectualii cu profesii liberale (avocați, clerici, medici, profesori) cu venituri apreciable pe care le angajează în constituirea de bănci; urmează elitele minore din mediul rural: preoți, învățători, mici proprietari (20-50 jug.).

Implicarea concomitentă a acelorași membri ai elitei în mai multe proiecte de constituire și conducere de bănci pare un fenomen paradoxal din perspectiva de azi a principiilor strict economice care au la bază competiția, concurența și controlul pieței, însă ea trebuie privită în primul rând prin scopul urmărit la vremea respectivă de aceste elite care avea ca ultimă strategie proprie lor consolidare ca grup elitar în raport cu celelalte elite neromânești, asigurarea resurselor financiare pentru creditarea micilor antreprenori mai ales a celor din lumea rurală și a puținilor comercianți, iar din profitul realizat de aceste bănci să asigure realizarea proiectelor școlare, culturale și politice locale și regionale ale românilor.

Sub aspect etnic, elitele bancare românești sunt omogene și închise pentru membrii celorlalte națiuni, la nivel intern ele sunt relativ permeabile, încât indivizi sau noi grupuri cu status economic și profesional câștigat în virtutea meritocrației sau uneori prin alianțe matrimoniale și de rudenie aveau posibilitatea de a pătrunde în elita financiar-bancară cu destulă ușurință mai ales prin constituirea de noi bănci. Astfel, procesul acumulărilor cantitative de capital derulat paralel cu expansiunea numerică a instituțiilor de credit relevă fenomenul extensiei pe orizontală a elitei bancare, fără impedimente majore pentru cei ce aveau capacitățile economice necesare.

Plecând de la datele statistice din preajma Primului Război Mondial care relevă faptul că numărul total al acționarilor și angajaților din sistemul de credit românesc

din Transilvania era de aprox. 12-13.000 de persoane⁶, am putea crede că avem de-a face cu o structură socio-economică și antreprenorială bine definită. Analizând însă structura socio-profesională a celor din sistemul bancar raportată la cea a Transilvaniei de la începutul secolului 20 constatăm realități diferite. La nivel general, elitele românești care să aibă un suport exclusiv economic (industriași, comercianți, mari proprietari funciari) au fost foarte puține ca număr, nu mai mult de 2% din totalul populației active. Contingentul cel mai numeros al elitei românești era format din clerici, intelectuali (învățători și profesori), reprezentanți ai profesiunilor liberale (avocați, notari, medici) categorie socială estimată numeric la nivelul anului 1910 la 11538 de persoane⁷.

Așadar, eterogenă, cu forță economică relativ redusă, elita românească din Transilvania preia o multitudine de roluri cerute de necesitățile coexistenței, afirmării și progresului într-un stat multi-național care adesea avea interese și obiective divergente față de cele ale corpului național românesc. În condiții politice ostile care nu au favorizat accesul românilor transilvăneni la guvernarea propriu-zisă sau au marcat doar prezența ne semnificativă a acestora în Parlament sau în administrația locală, elitele românilor s-au format, structurat și afirmat doar în funcție de posibilitățile și resursele existente și de necesitățile cele mai stringente ale comunității naționale românești din Transilvania. O privire sumară și empirică la nivelul elitei românești relevă existența fenomenului de „cumul de funcții și de roluri” prin implicarea și prezența lor activă și concomitentă la nivelul celor mai diverse paliere: politic, economic, cultural, spiritual⁸. Această caracteristică definește și marchează de altfel, întreaga evoluție a elitelor românești din Transilvania până la Primul Război Mondial, deoarece, în ciuda diversificării și creșterii ponderii lor numerice, în ansamblu, elitele românești nu au reușit să acopere distinct într-o măsură suficientă toate domeniile, relevându-se prin aceasta faptul că nu existau încă resursele umane suficiente în acest sens⁹.

Acest fenomen al cumulului de funcții și de roluri la nivelul sistemului financiar-bancar poate fi relevat de analiza componenței unor structuri relevante pentru funcționarea sistemului bancar, anume directorii executivi ai băncilor și comitetele de direcțiune, comitetele de supraveghere, funcționarii propriu-zisi care asigurau derularea efectivă a activității băncilor, precum și adunarea generală a acționarilor.

⁶ V. Dobrescu, *Funcții și funcționalități în sistemul de credit românesc din Transilvania până la Primul război mondial*, Editura Universității ”Petru Maior”, Târgu Mureș, 2006, p. 34.

⁷ Ca entnie, ne referim în acest context doar la români. Vezi seria de articole ale lui Petru Suci, „Proprietatea agrară în Ardeal. Scurt istoric al dezvoltării” ei, *Societatea de Mâine*, Cluj, anul, VIII, 1931.

⁸ V. Dobrescu, *op. cit.*, p. 111-112.

⁹ *Ibidem*.

Dacă primele trei niveluri sunt clar circumscrise la nivelul fiecărei bănci, categoria acționariatului este mai greu de reconstituit fiind și relativ fluidă, cu toate că fiecare bancă își reglementa prin statute condițiile emiterii, al modului de transfer al acțiunilor, principiile nefiind întotdeauna cele reglementate de regulile pieței, ci în cele mai frecvente cazuri, urmărindu-se crearea unor mecanisme de protecție internă din partea grupului inițiator și proprietar al respectivei bănci.

Studiul de caz

Își propune să analizeze comparativ structura socio-profesională a celor două instituții importante care asigurau managementul bancar – comitetele de direcțiune și cele de supraveghere; vom estima componența socio-profesională și numărul membrilor celor două structuri de conducere la scara întregului sistem bancar românesc din Transilvania la nivelul anului 1913 apoi vom realiza o raportare statistic-procentuală la eșantionul ales. Eșantionul de referință cuprinde un număr de 16 bănci românești din Transilvania, cele mai importante ca pondere financiară (ele de înscriu după standardele românești ale epocii și la scara sistemului bancar românesc din Transilvania în categoria băncilor mari, adică având la întemeiere un capital social emis sub formă de acțiuni în valoare de cel puțin 50.000 fl. Conform datelor statistice, ponderea lor financiară era de aproximativ 55,59% din totalul capitalului social al băncilor românești la nivelul anului 1910¹⁰. Principala sursă pentru reconstituirea componenței nominale și structurii socio-profesionale a celor două paliere de conducere și control pentru băncile românești din Transilvania rămâne *Anuarul Băncilor Române* care apare începând cu anul 1900. Principalul inconvenient al acestei surse este faptul că în numeroase cazuri nu este consemnată profesia acestora, astfel încât nu se pot realiza evaluări exacte din punct de vedere statistic și mai ales, nu se poate urmări dinamica în timp a evoluției acestor structuri socio-profesionale de la conducerea băncilor românești. Cele mai complete date le avem pentru anul 1913 ele fiind deja sintetizate și analizate de Vasile Doberscu. În scopul extinderii cercetărilor, am realizat o bază de date pentru cele 16 bănci amintite mai sus care cuprinde: numele și prenumele membrilor comitetelor de direcțiune și supraveghere, numele băncii, reședința unității bancare, profesia extrabancară a acelor membri, domiciliul lor, dacă au titlul de doctor sau pe cel de nobil. Am colectat datele pentru anii 1895, 1896, 1898, 1900-1918. În ciuda caracterului lor incomplet, datele pot releva unele concluzii importante despre elita financiar-bancară românească din acea perioadă. Mai întâi, câteva observații generale: baza de date pentru cele 16 bănci selectate de pe întregul areal al Transilvaniei și Banatului (10%) din totalul băncilor câte existau la 1914) cuprinde pentru perioada 1895-1918

¹⁰ La nivelul anului 1910, capitalul social însumat al băncilor românești din Transilvania era de 20776840 coroane, din care celor 16 bănci din eșantionul analizat revenea suma de 11550000 coroane. Datele au fost calculate după *Anuarul Băncilor Române*, Sibiu, 1911.

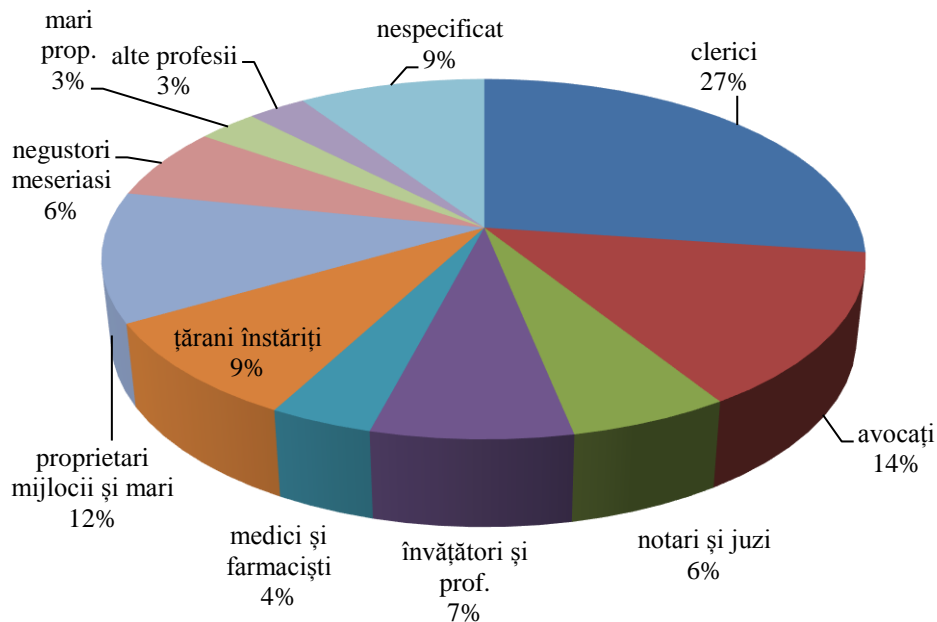
aproximativ 450 de nume care acoperă patru structuri de conducere: președinți ai comitetului de direcțiune, membri ai comitetului de direcțiune, precum și președinți și membri ai comitetului de supraveghere, ceea ce la nivelul anului 1914 reprezintă aproximativ 25% din numărul total al acestei categorii elitare implicată în structurile de conducere ale băncilor românești¹¹. Se poate observa din analiza cronologică a datelor, o stabilitate remarcabilă în ceea ce privește funcțiile de conducere, atât la băncile mari, cât și la cele mijlocii. Astfel, la Banca *Mureșana* în funcția de președinte al comitetului de direcțiune îl găsim pe protopopul Galaction Șagău neîntrerupt din 1895 până în anul 1909, apoi membru al aceluiași comitet până în 1915. O la fel de remarcabilă continuitate a avut-o avocatul Mihai Veliciu care între 1895-1900 a îndeplinit funcția de membru în comitetul de direcțiune al băncii *Victoria* de la Arad, iar din 1902 până la 1918 ocupând funcția de președinte al comitetului de direcțiune. Exemplele pot continua cu cazul băncii *Furnica*, unde vicarul Iacob Macavei deține funcția de președinte al comitetului de direcțiune neîntrerupt între 1900-1913. Pe de altă parte, la banca *Albina*, în perioada studiată din cele 40 de nume care se regăsesc în cele două structuri de conducere, nu mai puțin de 5 persoane diferite au ocupat funcția de președinte al comitetului de direcțiune, dintre care cel mai longeviv în această perioadă a fost Iosif Șterca Șuluțiu (1901-1911). În schimb, la băncile *Selagiana* și *Sătmăreana*, George Pop de Băsești este președinte al comitetului de direcțiune neîntrerupt de la 1895 până în 1918. Analiza dinamicii ocupării celor două categorii de funcții în cadrul băncilor românești relevă și faptul că avem de-a face cu grupuri relativ închise. Rareori apar nume noi, aceasta se întâmplă atunci când unul dintre membrii comitetului de supraveghere trece în comitetul director. Atunci locul său este luat de o persoană din afară, dar din cercul de acționari ai băncii. Este de asemenea, destul de des întâlnită situația de permutare între calitatea de membru în comitetul de supraveghere și cel de direcțiune, ceea ce sugerează încă odată faptul că avem de-a face cu un grup elită închis. O altă caracteristică a elitei financiar-bancare românești o reprezintă cumulul de roluri și funcții, adică prezența concomitentă a unei persoane în structurile de conducere ale mai multor bănci. De departe, cel mai ilustrativ exemplu este George Pop de Băsești care ocupa concomitent funcția de președinte al comitetului de direcțiune la 3 bănci (*Selagiana*, *Sylvania* și *Sătmăreana*), fiind și membru în comitetul de direcțiune la *Albina*. La fel, Victor Fincu (contabil arhidiecezan) era concomitent membru în comitetul de supraveghere la *Albina* și *Vatra*. Iosif Lissai, de profesie contabil, un desăvârșit profesionist în contabilitatea bancară a vremii, activa încă din 1895 ca membru în comitetul de supraveghere la 3 bănci (*Furnica*, *Sătmăreana*, *Economul*) apoi din 1911 și la *Someșana* și *Arieșana*. Desigur, l-a recomandat profesionismul său și prestigiul, încât nu este de mirare că la 1915 a

¹¹ Conform evaluărilor profesorului Dobrescu, la 1913 erau înregistrați 1628 de membri. Vezi V. Dobrescu, *op. cit.*, passim.

fost chemat să ocupe funcția de director executiv la *Albina* într-un moment extrem de dificil pentru bancă.

Pe lângă acționariatul care asigura capitalul necesar întemeierii și funcționării băncilor, un rol deosebit de important în buna funcționare a băncilor îl aveau comitetele de direcțiune. Acestea erau organisme executive ale băncilor care trasau liniile generale ale activității bancare în vederea asigurării bunei funcționări, a unei imagini cât mai favorabile în rândul clientelei și, totodată, a profitabilității. Atribuțiile lor erau extrem de importante și prin prisma faptului că decideau asupra tuturor afacerilor băncilor, inclusiv selecția și numirea pe posturi a funcționarilor. Hotărârile la acest nivel se luau în toate cazurile cu majoritatea absolută a voturilor. Analiza statistică furnizată de datele din anul 1913 pentru cele 571 poziții ocupate de membrii comitetelor de direcțiune relevă următoarea structură socio-profesională¹²:

Structura socio-profesională a membrilor comitetelor de direcțiune a băncilor românești la 1913

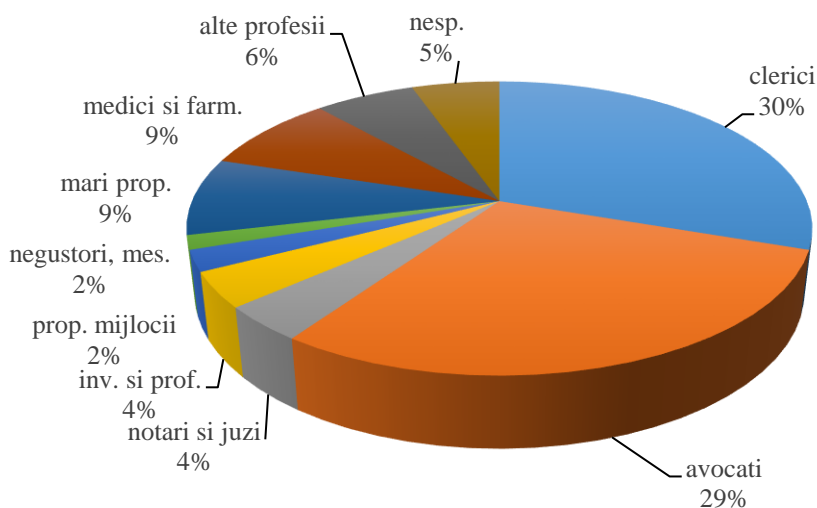

Sursa: Datele au fost prelucrate după: Vasile Dobrescu, *Funcții și funcționalități....* Anexe.

¹² Vasile Dobrescu, *Funcții*, p.41 sqq, datele complete în ibidem, Anexe.

Ceea ce se poate observa din analiza procentuală a membrilor comitetelor de direcțiune este faptul că membrii clerului dețin cea mai mare pondere procentuală (27%), urmați de avocați (14%), restul fiind împărțit de celelalte categorii socio-profesionale; Prezența clericilor într-un număr atât de mare poate fi surprinzătoare pentru niște funcții unde ne-am aștepta să predominie laicii, specialiști în domeniul financiar-bancar. Prezența clericilor, mai ales a celor din rândul clerului superior – oameni cu pregătire profesională deosebită în domeniul lor de competență, adesea cu doctorate la universități teologice de prestigiu, se explică în numeroase cazuri și prin experiența dobândită în administrația ecleziastică. Indiferent de nivelul la care ne referim (vicariat, episcopie, capitol), membrii clerului superior aveau de administrat importante proprietăți, averi și bunuri bisericești, capitaluri fixe și mobile, fonduri și fundații care trebuiau gestionate cu maximă competență și onestitate. Pe de altă parte, în cazul băncilor românești mari (*Albina* și *Victoria*) constatăm că această funcție este ocupată preponderent de laici, în special de avocați de prestigiu sau mari proprietari funciari care îndeplineau adesea și roluri politice în cadrul mișcării naționale românești.

Structura socio-profesională a membrilor comitetelor de direcțiune a celor mai importante 16 bănci românești la 1913

Sursa: Datele au fost calculate după *Anuarul Băncilor române*, anul XIV, 1913, Sibiu 1914.

Din comparația datelor generale cu cele din eșantionul ales, în privința structurii socio-profesionale a comitetelor de direcțiune rezultă asemănări care decurg din specificul general al băncilor românești din Transilvania, dar și o serie de

deosebiri: astfel, dacă ponderea clericilor este relativ apropiată, în cazul avocaților, găsim această categorie mult mai evident reprezentată (mai mult de dublu, vezi graficele) în cazul băncilor mari și mijlocii, fenomen explicabil între altele, prin faptul că aceste bănci aveau sediul în orașe și localități mai importante unde și în cazul românilor, categoria avocaților era bine reprezentată iar expertiza pe care o aveau, inclusiv cea din domeniul financiar dobândită cu prilejul studiilor, le recomanda pe deplin prezența în structurile de conducere ale băncilor, mai ales a celor mari unde întotdeauna dețin o pondere majoritară în comitetul director (*Timișana, Victoria, Bihoreana, etc.*).

La fel de semnificativă este reprezentarea marilor proprietari (9% în cazul celor 16 bănci, față de doar 3% în ansamblul băncilor românești). În primul rând, trebuie subliniat aportul marilor proprietari la constituirea acestor bănci prin subscrierea unor pachete semnificative de acțiuni concomitent la mai multe bănci și implicarea simultană în structurile de conducere și supraveghere a acestora. În afară de George Pop de Băsești pomenit deja, se remarcă Antoniu Mocioni de Foen – președinte o vreme al comitetului de direcțiune la *Timișana*, dar care subscrie acțiuni și la *Economul*, membru fondator la banca *Victoria*, acționar important la *Bihoreana* și la alte instituții bancare mai mici¹³. Tot din categoria marilor proprietari implicați în structurile de conducere ale băncilor mari și mijlocii trebuie amintiți Al. Lebu care deținea un număr semnificativ de acțiuni la băncile *Albina* și *Patria*, fiind prezent și în comitetele de direcțiune ale acestora, apoi exemplele lui Eugen Bian, Ioan Vulcu etc.

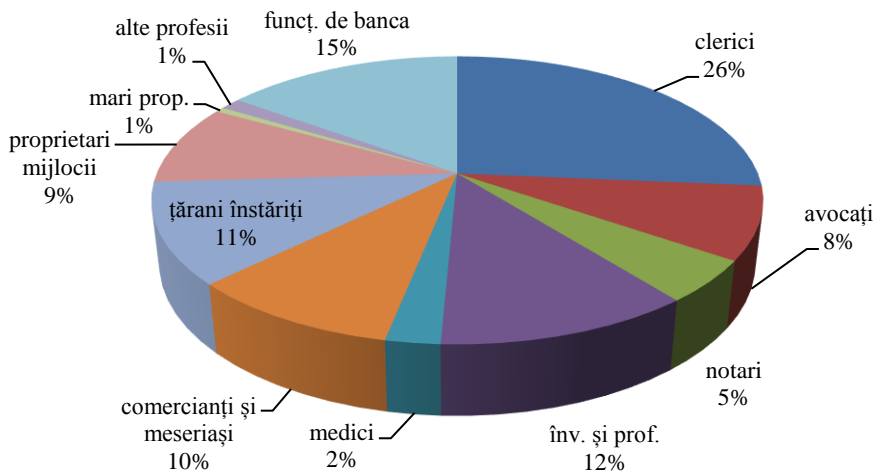
O altă categorie cu reprezentare semnificativ mai mare la cele 16 bănci analizate sunt medicii și farmaciștii care dețin o pondere de 9% față de numai 4% în totalitatea băncilor românești.

Un alt nivel al administrației bancare era asigurat de comitetele de supraveghere. Numite în epocă și comitete de cenzori sau de reviziune, ele aveau rolul de a superviza și controla toate operațiunile bancare, precum și activitățile administrative întreprinse de Comitetele de direcțiune; de asemenea verificau toate bilanțurile anuale. Fără raportul Comitetele de supraveghere, adunările generale nu aveau dreptul de a decide asupra calității bilanțurilor și nici asupra modalității de distribuire a dividendelor și a altor beneficii financiare rezultate din profitul anual al băncilor¹⁴. În aceste structuri, componența socio-profesională a acestei categorii este una mult mai echilibrată decât în cazul comitetelor de direcțiune.

¹³ Lucian Dronca *op. cit.*, p. 510.

¹⁴ Nicolae Petra Petrescu, *Băncile românești din Ardeal și Banat*, Sibiu, 1936, p. 172; de asemenea o analiză asupra rolului comitetelor de supraveghere în sistemul bancar românesc din Transilvania la Vasile Dobrescu, *Funcții...*, p. 50-53.

Structura socio-profesională a membrilor comitetelor de supraveghere a băncilor românești la 1913

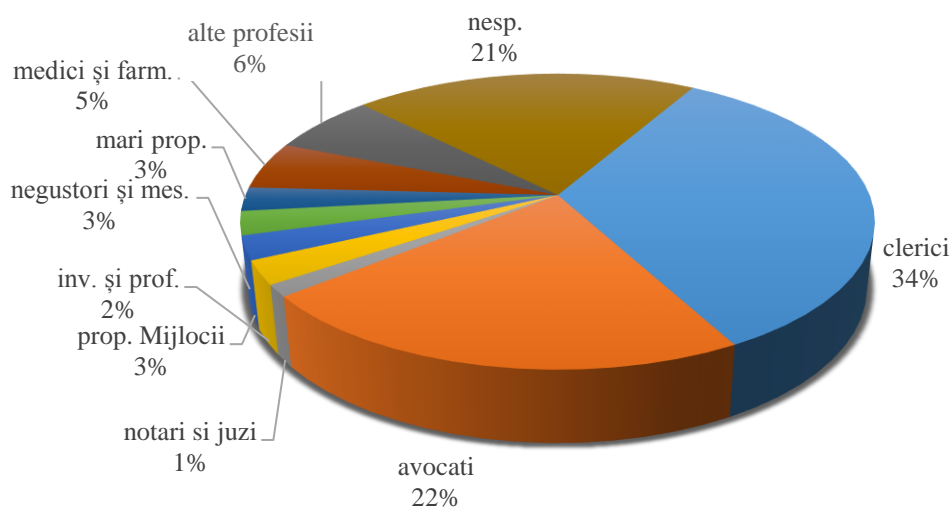
Sursa: Datele au fost prelucrate după: Vasile Dobrescu, *Funcții și funcționalități....* Anexe.

Astfel, analiza statistică a celor 759 de persoane care figurau în anul 1913 ca membri în comitetele de supraveghere relevă aceeași pondere importantă a clericilor (184 de clerici adică 26% din total), urmați de categoria funcționarilor de bancă (contabili, directori ai altor bănci, funcționari de bancă etc), în proporție de aproape 14%, restul pozițiilor fiind distribuite între celelalte categorii socio-profesionale¹⁵. Ceea ce surprinde din nou, este masiva reprezentare a clericilor, mai ales a celor greco-catolici într-un domeniu care cel puțin teoretic, cerea cunoștințe de specialitate din domeniul financiar-bancar. Explicația pentru acest fenomen trebuie să decurgă desigur din constatarea faptului că o importantă parte a acționariatului era formată din preoți de la cel mai înalt nivel (mitropoliți, canonici, episcopi, vicari), până la simpli preoți de țară care erau fie acționari pe cont propriu, fie aveau depozite la bănci, fie cu acordul consiliilor parohiale, depuneau spre fructificare banii bisericii. În al doilea rând, instituțiile bisericești dețineau un mare număr de acțiuni în majoritatea băncilor românești. Membrii comitetelor de supraveghere aveau un rol cel puțin la fel de important precum cel al direcțiunii băncilor, deoarece aveau misiunea verificării corectitudinii operațiunilor și a managementului bancar și poate cel mai important aspect, prin propriul statut și comportament în societate, asigurau imaginea și încrederea instituției bancare în rândul clientelei. Fără îndoială, cel puțin unul-doi dintre membrii comitetului de supraveghere trebuia să posedă cunoștințe de

¹⁵ Datele complete la V. Dobrescu, *op. cit.*, p. 50-53.

specialitate în domeniul financiar bancar: să aibă noțiuni de contabilitate, să cunoască și să înțeleagă perfect tipurile de operațiuni bancare etc. Apoi cei care nu aveau neapărat studii de specialitate, fiind totuși autodidacți în domeniu, (cazul clericilor de pildă,) trebuiau să fie în profesia lor de bază de o corectitudine ireproșabilă, să aibă o foarte bună imagine în rândul comunității ca la rândul lor, să inspire încredere, atât la nivelul conducerii băncii, cât mai ales al clienței și al acționarilor.

Structura socio-profesională a membrilor comitetelor de supraveghere a celor mai importante 16 bănci românești la 1913

Sursa: Datele au fost calculate după *Anuarul Băncilor române*, anul XIV, 1913, Sibiu 1914.

Analiza comparativă a structurii socio-profesionale de la nivelul comitetelor de supraveghere la cele 16 bănci din eșantion relevă și în acest caz unele deosebiri semnificative: în primul rând, se poate observa ca și în cazul comitetelor de direcțiune, o pondere net superioară a avocaților. Totodată, remarcăm prezența mai consistentă a clericilor. În acest din urmă caz trebuie precizat că din cele 16 bănci, cel puțin trei aveau un puternic caracter confesional (*Lumina* de la Sibiu, *Patria* de la Blaj și *Poporul* de la Lugoj).

Spre exemplu, la banca *Patria* de la Blaj, recunoscută în epocă drept banca oficială a Mitropoliei greco-catolice, aproape toți membrii comitetului de direcțiune în anul 1910 erau clerici¹⁶. La banca *Poporul* din Lugoj cunoscută drept "bancă a

¹⁶ *Anuarul Băncilor Române*, anul XI, 1910, Sibiu, 1909, p. p. 99.

popilor” condusă vreme de 12 ani de către canonicul Ioan Boroș, din comitetul director făcând parte aproape exclusiv clerici: Nicolae Nestor, Victor Poruțiu, George Trăilă. La aceeași bancă din comitetul de supraveghere făceau parte, între alții canonicul Moise Nyeș, vicarul Iacob Radu care în același timp era director la Banca "Hațegana"¹⁷. În cazul băncii Poporul de la Lugos, în anul 1910 din cei 9 membri a comitetului director, nu mai puțin de 6 dintre ei erau clerici (67%). În cazul Băncii Patria de la Blaj proporțiile erau 56% clerici, respectiv câte 22% avocați și funcționari¹⁸. Și la Banca Economul de la Cluj, cea mai mare pondere în comitetul director o aveau clericii 43%, 29% funcționari și câte 14% fiind reprezentați medicii și avocații. Doar în cazul celor două mari bănci (Albina și Victoria) laicii aveau ponderea dominantă, în ambele cazuri din comitetul de direcțiune făcea parte însă și câte un cleric¹⁹.

Concluzii

Cercetarea fiind în derulare, în această fază nu se pot formula decât concluzii parțiale; în primul rând, constatăm faptul că elita care a constituit și condus băncile românești din Transilvania prezintă din punct de vedere al compoziției sale socio-profesionale caracteristici aparte care decurg din realitățile socio-economice ale vremii marcate de tranziția dinspre structurile socio-economice tradiționale spre cele moderne, capitaliste, împrejurări în care se resimțea nevoia acută de constituire a unui sistem bancar cu resursele umane și de capital existente. Sistemul bancar a funcționat și s-a adaptat împrejurărilor, fiind susținut de o elită care și-a asumat astfel multiple roluri în societate. Desigur, cercetările viitoare în această direcție vor trebui extinse și completate pentru întreaga rețea de bănci românești, iar pentru o deplină înțelegere a modului cum elitele financiar-bancare au activat și au contribuit la procesul de modernizare în epocă, se impune și realizarea unor comparații sistematice și detaliate cu structurile similare ale maghiarilor și sașilor din Transilvania.

¹⁷ *Ibidem*, p. 104.

¹⁸ *Ibidem*, p. 90.

¹⁹ *Ibidem*.

